

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Pärandtehnoloogia õppekava

Rahvusliku tekstiili eriala

Kätli Saarkoppel-Kruuser

MUHU PRUUTTEKK UUES KUUES:

KOLLEKTSIOON „JUURKOOD“

Lõputöö

Juhendaja: Kristi Jõeste, MA

Rahvusliku tekstiili lektor

Viljandi 2021

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. PRUUTTEKK KUI PÄRANDVARA	6
1.1 Muhu pruuttekide kombestik ja traditsioonid	6
1.2 Muhu pruuttekid tänapäeval.....	8
2. PRUUTTEKK KUI INSPIRATSIOONIALLIKAS	11
2.1. Uuritavad pruuttekid	13
2.1.1. Lapiliste nurkadega Muhu pruuttekk, pärandvara	13
2.1.2. Eesti Vabaõhumuuseumi tekstiilikogus olev Muhu pruuttekk	16
2.1.3. Hanila Muuseumi tekstiilikogus olev pruuttekk.....	20
2.1.4. Juliana Keinasti (s Randmets, 1894-1979) tekid	22
3. RÕIVAKOLLEKTSIOON „JUURKOOD“	25
3.1 Alma komplekt.....	27
3.2 Ilme komplekt	29
3.3 Mirja komplekt	30
3.4. Kätli komplektid	33
KOKKUVÕTE.....	35
KASUTATUD ALLIKAD.....	37
LISA 1 Ajaloolist tausta illustreeriv fotomaterjal	39
LISA 2 Kavandid 1-6	43
LISA 3 Valmiskomplektid	46
SUMMARY	48

SISSEJUHATUS

Käesolevas lõputöös uurin ja kirjeldan Muhu madalpistetikandit pruuttekidel ning kasutan saadud teavet rõivakollektsiooni loomiseks ning selle kaunistamiseks uuritud tekkide tikanditega. Pruuttekke valmistasid mehelemineku eas tüdrukud kaasavaraks juba aegsasti. Tekkide villased aluskangad kooti telgedel ning hiljem kaunistati madalpistes värvikirevate tikitud motiividega. Ajavahemik, millal madalpistes tikitud pruuttekke valmistati, on valdavalt 1910–1930. Madalpiste tikandiga tikkimist on muhulased nimetanud ka *roosimiseks* ning *roositud* tekkide kõrgajaks võib julgelt lugeda aastaid 1920–1930 (Rullingo 2001, lk 504).

Lõputöö koosneb mõtteliselt kahest osast. Esimese osa eesmärgiks on kirjeldada madalpiste tikandit ning ühisjooni kompositsioonis valitud ajalooliste Muhu pruuttekide põhjal. Teine, loovpraktiline osa, on rõivakollektsioon, mis koosneb mitmest komplektist. Iga komplekti peamine ese on *juurdevise*, ümber õlgade või puusade kinnituv rõivaese, mis on kaunistatud madalpistes tikandiga. Tikandi motiivide aines pärineb minu esiema pruuttekilt. Teki värvilised nurgad, servad ning keskosa on telgedel pindpõimetehnikas kootud ja hiljem madalpistetikandiga kaetud. Ago Rullingo kasutab taoliste Muhu tekkide liigitamisel sõna *lapivaip* (2001, lk 500). Tikandi motiivistikus esinevad omapärased spiraalmotiivid, mis asetsevad teki servades ja nende vahelt kasvavad välja lehtedega õied. Sarnast spiraalmotiivi kohtab ka Hellamaa kiriku armulaua peekril ja õigeuskirikute tekstiilidel üldiselt. Ja samuti kohtab sarnaseid motiive ka teistel pruuttekidel, mida töös kirjeldan.

Loovtöö jaoks inspiratsiooni saamiseks olen uurinud viit erinevat tekki: Hanila Muuseumi tekstiilikogus olev pruuttekk allikanumbriga HanM 1049 T655 I, Eesti Vabaõhumuuseumi tekstiilikogus olev tekk allikanumbriga EVM E 99:12, Juliana Randmetsa tikitud tekid

(väike saanitekk ja lapivaip), mis asuvad erinevates Muhu erakogudes, viiendaks on minu enda esiema tekk. (vaata Lisa 1 fotod 1-5). Need tekkid tulevad vaatluse alla järgnevates detailides: mõõdud, materjalid, värvid, tikandid, valmistamise asjaolud (esemelegendid). Esiema Maria tekk on siiski peamine inspiratsiooniallikas rõivakollektsioonile tikandimotiivide valikul, selle tingib asjaolu, et minu pärandteki motiivid on mulle isikliku sideme tõttu sümpaatsemad. Lisaks tekkis kerge tõrge valida enda suguvõsa naistele teiste perede pruuttekkidelt motiive, seda enam, kui pärandtekk on olemas. Uuritavatel tekkidel on aga selgeid motiivide ühisjooni ning nende kirjeldamisene loob uusi seoseid ja ideid, kuidas motiive isikupäraselt tikkida.

Antud töö raames valmib rõivakollektsioon minu suguvõsa viiele eri vanuses naisele, et meie esiema pärandit esemelises olekus tänapäeva tuua. Komplektide saajatena on esindatud kolm põlvkonda, mina ise kaasa arvatud. Seda kollektsiooni ärgitas tegema probleem, kuidas jagada perekondlikku pärandit, kui pärandatavat eset – antud juhul pruuttekki - on vaid üks ese mitmete pärijate kohta.

Minu esiema Maria pruuttekilt võetud tikandimotiivid kavandan iga komplekti juurdeviskele, igale kandjale valin kindla motiivi ja värvikoloriidi. Lõputöö teema on oluline just seetõttu, et kui algselt määrati rõivastumise järgi inimese paikkondlik kuuluvus ja staatus, siis tänaseks on nii rahvarõivaste kui ka pruuttekkide traditsioon ja tähendus kaasaegsete inimeste jaoks paljuski hääbunud. Traditsioonide mittevajalikuks pidamisele on suuresti kaasa aidanud sajandi jooksul toimunud linnastumisprotsess. Viimane on süvendanud teadmatust oma juurte kohta uute järeltulevate põlvede seas. Seepärast ongi oluline vanu armsaid pärandesemeid uues kuues luua.

Minu kollektsiooni nimi Juurkood on väljamõeldud sõna. Minu jaoks tähendab see sidet paigaga, kust on pärit minu esivanemad. Mida rohkem me oma juuri mäletame ja uurime, seda rohkem taipame, miks meile midagi eriti omane on, kuna tänapäeva inimestena me ise pole enam sirgunud kogukondades, kus traditsioonid oleksid igapäevane rutiin, mille põhjal kujunevad arusaamad, väärtused, hoiakud. Nimetus Juurkood on minu kollektsiooni kandjatele vihjeks pärinemisele, mida väärtustada ja esile tõsta.

Lõputöö kirjaliku osa esimeses peatükis käsitlen pruuttekki kui pärandvara, millega algselt kaasnesid teatud kindlad traditsioonid ja kombestik. Arutlen enda edasise loometee ja teiste sarnaste valikute ees seisvate lugejate huvides, kas erakogudes asuvate pruuttekkide tikandeid on eetiline kasutada võõraste inimeste rõivaste kaunistamiseks ja käsitleda neid

toodetena. Arutlen ka, kas pruuttekk, mis algselt oli kaasavara ja mida põlvest põlve pärandatakse, on kaasavara, pärandvara või vanavara.

Teises peatükis kirjeldan ajalooliste Muhu pruuttekkide esteetilisi ühisjooni ja vaatlen lähemalt viit muuseumide ja erakogude pruuttekki. Need tekid on pärit 20. sajandi esimesest poolest.

Kolmandas peatükis tutvustan enda rõivakollektsiooni kavandamist viie uuritud teki põhjal ja selle praktilist valmistamisprotsessi.

Töö juurde kuulub kolm lisa. Esimeses on ajaloolist tausta illustreeriv fotomaterjal, teises lisas on kavandid ning kolmandas lisas on fotod valmiskomplektidest.

1. PRUUTTEKK KUI PÄRANDVARA

Selles peatükis ma kirjeldan ajalooliste Muhu pruuttekide arengulugu, traditsioone ja kombestikku. Samuti arutlen, kuidas neid tekke tänapäeval valmistatakse ja soetatakse, kuidas neisse suhtutakse ja mismoodi nimetatakse.

1.1 Muhu pruuttekide kombestik ja traditsioonid

Muhu pruuttekidel on mitmekesine ajalugu. Tekimood on teinud läbi mitmeid etappe: telgedel kootud ruudulised läbivillased sõbad, lihtriibulised ning esineb ka naast- või pindpõimes kootud ornamentidega tekke. Tikitud tekid jaotuvad kahte: geomeetrilise tikandiga ja lillkirjalise tikandiga tekid. (Rullingo 2001, lk 501)

Pruuttekide valmistamine on läbi aegade olnud kindlate traditsioonidega seotud tegevus. Enamasti hakati neid tegema juba tüdrukueas. Samuti võidi teki valmistamisse kaasata teisi külatüdrukuid. Pruuttekk oli tulevase perenaise näpuosavust esindav ese, justkui visiitkaart tema töökusest. Teki tikkimine oli abieluks valmistumisel tähtsal kohal. Mida aeg edasi, seda enam hakati tekke tellima meistritelt. (Konsin 1981, lk 36)

Kirstuvaraks tehti ka kõikvõimalikke muid tarbetekstiile, nagu rõivakangaid, voodikotte jne (Tekk E 270:1 2021). Eraldi tuli teha andeid ehk kingitusi igale pulmakülalisele: kimpudena kokku seotud sukki, kindaid ja võid. Mehed said kindaid, naised poolsukki ja neiud võid.

(Hein 2018, lk 226) Hilisemal ajal asendusid Muhu naiste poolsukad *kapetad* (kanti sääraste all) rikkalikult kirjatud või tikitud sukkadega (Kabur, Pink, Meriste 2010, lk 48).

Olenemata ajastust ja tekkide tegumoest, on pruudi kirstuvara hulka valmistatud tekk pidulik ese. Kirjalikest allikatest võib lugeda, et tekk oli pulmade ajal voodil ja hiljem hoiti kirstus (Vaip ERM A 681:167, 2021), (Vaip A 681:106, 2021).

On ka teada, et pulmadeks valmistatud tekki ei kasutatudki, kui peig hukkus sõjas. Nii seisis tekk kirstus. (Pulmatekk ERM A 564:172, 2021) Noorpaari *oeted* oli magamislauas ning noorpaar magas pulmaaja ja võib olla ka kauemgi seal (Järvesalu 2005, lk 10).

Kirst oli kuni 19. saj lõpuni eesti talupoja ainsaks riiete ja toiduvarude hoiupaigaks. Riidekirstu hoiti enamasti aidas, mõnikord ka kambris. Traditsiooniliselt hankis isa täiskasvanud tütrele kirstu, kuhu pandi aastate jooksul valminud rõivastusesemed ja kangad. (Võti 1984, lk 29) Näiteks on teada Muhu Kallaste küla Andovälja talust info, et peremees valmistas tütrele 1916. aastal pulmadeks pruutkirstu (Pruutkirst 2021). Samalt meistrilt on teada teisigi valmistatud pruutkirste ning tema tööd iseloomustas südmemotiiv kirstukaanel (vaata Lisa 1, foto 6).

Kaasavaraga täidetud kirstu viimine pruudi uude kodusse oli tähtis osa pulmakombestikus. Kirstu viisid laulatuse ajal ühest pulmamajast teise kirstupoisid üksi. Pruudikirst oli kogu pulmapeo ajal rehetas nähtaval kohal. (Võti 1984, lk 29).

Pruudikirst oli hoiulaekaks tähtsatele esemetele ka hiljem naise eluajal. Villased vabrikurätid, mida kanti pidulikumate kohtade peal, näiteks pühapäeviti kirikus. Hellamaa kirikus oli mõnel naisel mitu rätti üksteise peal. Neid rätte hoiti *keisri pildiga kirstus* millel oli suur võti ees. (Järvesalu 2005, lk 22). (Vaata Lisa 1, foto 7, 8). Riidekirstudes olev tekkide ja rõivaesemete kogus oli uhkuseks kogu talule. See näitas jõukust. (Laasberg 2000, lk 68).

Lillkirjalise teki pidulikkust ning esinduslikkust tähistab seegi asjalolu, et eelmise sajandi algul tehtud perefotod on suuresti uhkete tikanditega kaetud tekkide taustal. (Vaata Lisa 1, foto 9-12)

1.2 Muhu pruuttekid tänapäeval

Eelnevast saime teada, et vanasti oli kaasavara vara, mille pruut ise valmistab ning uude majapidamisse kaasa võtab. Pruutteki mõiste on jätkuvalt kasutusel, kuigi tähendus on muutunud. Tänapäeval kutsutakse ka müügiks valmistatud tekki pruuttekiks. Traditsioonilisi Muhu pulmi ei toimu, kus pruuttekk pulmaööl voodile pannakse.

Samas võivad kaasaja pruudidki omale kaasavara valmistada või tellida meistritl, kui nad väärtustavad vanu pulmakombeid või kui nende peredel on säilinud varasemaid pulmatekstiile, siis võib selliseid esemeid nimetada pärandvaraks. Ühe suguvõsa piires pärandatakse tekki põlvest põlve kui mälestuseset¹. Näiteks saame ühe muuseumiteki loost lugeda, et vanatädi pärandas enne surma kogu oma pruudivarustuse õetüttele (EVME 270:1, 2021)

Tekk, mis on soetatud laadalt, mõnest antiigipoest või netioksjonilt, on ostja jaoks anonüümne, ilma saamisloota ja seda nimetatakse vanavaraks. Sellisel juhul müüja ei tea teki päritolu ning valmistamise asjaolusid. Tavaliselt on sellised tekid kasutatud ning kulunud ning on valmistatud pikka aega tagasi ning on vanavara müüjani jõudnud koos mõne muu talusistusustarbega.

Pärandvara pärimise järjekorda või reegleid peredes pole pruuttekkide puhul süsteemselt uuritud. Tütred ehk tulevased pruudid valmistasid endale kaasavara ning pruutteki ning poisslapsed said naiste kaudu ning teinekord ka emadelt mälestuseks, nii saab järelda. Minu pruuttekk on pärandvara, sain selle oma vanaisalt, kellel oli veel neli venda ja tema oli noorim. Kuna tema oma naisega elas emaga ühes majapidamises, siis tema ema kinkis teki temale, kui ta naise võttis. Vanaemalt, kes on pärit Muhu külje all asuvalt Kõinastu laiult, ning kus kanti Muhu rahvariideid, sellist tekki ja kommet oma noorpõlvest ei tea. Nii ei tulnud temaga kaasa pruuttekki ja teda võib pidada meie suguvõsas esimeseks naiseks, kelle kaasavara hulka ei kuulunud pruuttekk.

---

¹ Pärandaja on isik, kelle vara tema surma korral teisele isikule üle läheb ([Pärimisõiguslikud toimingud | Notarite Koda](#)).

Võib küsida, kas pärandvaraks saadud pruuttekide tikandeid ja motiive on sobilik ja eetiline ärilisel eesmärgil kasutada, kandes toodetele tikandimotiivid ilma neid muutmata. Arvan, et täieliku koopiana ei ole sobilik esivanemate pidulikke esemeid müügitoodetena käsitleda. Samas võib neid kasutada inspiratsiooniallikatena küll, sest nii jätkuvad motiivid, värvid, käsitöötehnika.

Muuseumides ning erakogudes leidub pruuttekke, mille olemasolust saab hõlpsasti aimu interneti vahendusel, näitustel, kodudest. Sellised pruuttekid on avatud ligipääsuga kõigile soovijatele uurimiseks ning inspiratsiooniallikaks. Seetõttu ongi õige oma postitustes ja piltide allkirjades viidata algallikale.

Muhu kogukonnas on olnud tavaline, et saadakse innustust ja inspiratsiooni teise meistri töö pealt. Siiski lisab iga tikkija omalpoolt midagi juurde ning sünnib uus looming (Saarkoppel-Kruuser 2019, lk 22). Lillkirjalisi Muhu pruuttekke ei ole tähistatud nimetähedega ega muul viisil pole autor märgistanud oma tööd, kuna seda ei peetud vajalikuks, sest tegemist oli peresisese esemega.

Nii nagu vanasti võidi tellida tikitud tekke meistritelt, siis ka tänapäeval valmistavad Muhu meistrid tellimustekke palju, kusjuures igal meistril on oma käekiri. On teada, et müügitekkidel on kompositsioon rangemalt paigas, tikandid on teki nurkades ühesugused, sest nii on neid lihtsam ja kiirem valmistada. Kui valmistatakse endale või oma perele, ollakse loomingulisemad. Võrreldes varasemaga on ka tikkimistehnikates erinevusi: kui varasemalt kasutati ainult madalpistetikandit, siis alates eelmise sajandi 60-ndatest aastatest, mil hoogu kogus Rahvakunstimeistrite Koondis UKU, võttis Muhu tikandis madalpiste koha üle sidepistetikand. Sellega ühes hakati tikandis kasutama ka naturalistlikus stiilis lilli, mida looduses kohtab (Laasberg 2000, 69) (Vaata Lisa 1, fotod 13-14).

Kui vanasti kooti tekkide kangad telgedel ise, siis tänapäeva tekkide kangad on ostetud poest ning *tekimood* näeb ette, et selle värv on enamasti must või muu tume toon. Algupäraste tekkide aluskangaste värvivalik oli mitmekesisem: rohelised, lillad, hele-ja tumesinised, samblarohelised, tellisepunased (Vunder 1992, lk 47). Poekangast teki aluspõhi on võrreldes varasema aja telgedel kootud tekkide aluskangastega õhem. Minu meelest on ilusam telgedel kootud põhi, sest kangas on paksem, vastupidavam ning tikand mõjub väärilamana. Arvestades tikkimise töömahtu ja vaeva, siis võiks ka aluskangas olla selle töö vääriline ja vastupidav. Samas käsitöö, mis on suunatud müügiks, peab arusaadavalt olema kiirelt valmistatav, et hind oleks mõistlik ja sellepärast valitaksegi vabrikukangad. Tikandite osas

ent kompromisse ei tehta, vastavalt meistrile on tikandil oma iseloom – rikkalikum või hõredam. Üldjuhul meister ei valmista kahte täpselt samasugust tekki, iga tellijaga lepitakse mustri osas kokku.

Tekkide oskuslik hooldamine ja säilitamine on väga oluline. Teki tikkimine on väga suur töö ning tekki peab õigesti kohtlema. Liigne päikesevalgus pleegitab tumeda kanga ning tikanditoonid. Tekki ei soovita otsese päikesevalguse kätte jätta. Samuti vajavad tekstiilid kaitsmist tolmu ja niiskuse eest. Tolmu võiks tekilt regulaarselt tolmuimejaga eemaldada, valides mõõdukas imemisvõimsus ning väiksem otsik. Kloppimist võiks vältida või kui seda teha, siis ettevaatlikult. Niiskuse eest tuleb tekke kaitsta, kui need asuvad mittekõetavates ruumides nagu suvekodud, aidad. Vältida tuleks kilekottides hoiustamist. Bioloogiliste kahjustajate – putukad, närilised – vastu aitavad poes müüdavad tõrjevahendid, samuti kasutatakse pärimusikke võtteid nagu näiteks kastanimunad, ajalehed, lavendlikotikesed, koirohi, apelsinikoored jt. Kindlasti tuleks vältida teki kokku voltimist, sest nii jäävad murdekohad kangale. Kui tekki ei kasutata, tuleks varuda kõvemast papist rull või puidust kepp ning katta see puuvillase puhta kangaga või siidipaberiga ning keerata tekk ühtlaselt rullile. Kõige pealmiseks kihiks tuleks samuti tekk rullida puuvillasesse kangasse ning siduda kanga otsad kergelt kinni. Seejärel asetada tekk riulisse, ideaalne oleks kasutada spetsiaalselt tekstiilidele mõeldud riulit (paprulli või puukepi otsad toetuvad riulile, ülejäänud rulli peal olev tekstiil on horisontaalses asendis). Vanavarana soetatud teinekord katkised tekid tuleks esmalt toetada aluskangaga ning seejärel otsustada, kas säilitada algupärane seisund või parandada ja tikandit uuendada. Kindlasti kasutada võimalikult tekikangale ja tikandile lähedasi toone ja materjale. Vajadusel võib küsida nõu muuseumidest.

2. PRUUTTEKK KUI INSPIRATSIOONIALLIKAS

Muhu pruuttekid on julgete värvide ning omanäoliste motiividega. Mina oma töös kasutan neid oma rõivakollektsiooni inspiratsiooniallikaks. Selles peatükis kirjeldan ja vaatlen lähemalt viit muuseumide ja erakogude pruuttekki (vt sissejuhatusest andmeid), millest ma edasisel kavandamisel täpsemalt lähtun². Üldisemalt on Muhu pruuttekke käsitlenud Irma Järvesalu „Muhu meistrid I–II“ (2001), Elle Vunder „Eesti Rahvapärane taimornament tikandis“ (1992), Elle Kuigo „Lilltikand Eesti Rahvakunstis“ (1972), Kalju Konsin „Muhu tikitud rahvavaibad“, Anu Kabur, Anu Pink, Mai Meriste „Meite Muhu mustrid“ (2010) ja sellepärast piirdun enda töös viie näitega, mis sobituvad üldisesse traditsiooni, kuid on detailides veidi teistsugused.

Need lillkirjalise madalpistetikandiga kaetud tekid on pärit 20. sajandi esimesest poolest. Madalpiste tunneb ära selle järgi, et kanga pahemale poole jäävad tikkimispistetest täpikesed. Tikitav motiiv jääb täies mahus näha töö paremal poolel. Minu uuritavad tekid on eri värvi *lapiliste* nurkadega, taoliste tekkide valmistamisest on teada alates 1916. aastast ning teki nimetus tuleneb välimusest – eri värvi kangatükid on omavahel õmblusega ühendatud, mõnel juhul ka pindpõimes telgedel kootud. On teada ka selline tekk, mille keskossa on pindpõimetehnikas kootud muhu *männa* ornament (EVM N 224:24). (Vaata Lisa 1, foto 15).

20. sajandi alguse pruuttekkide motiivid on pigem suurevormilised, kohati rõhutatud piirjoontega. Värvikäsitlus on julge ja fantaasiarikas. (Vunder 1992, lk 47)

---

² Õigupoolest kasutan kollektsiooni loomiseks ainult enda esiema pruuttekki, kuid nelja teist tekki vaatlen ja võrdlen lähemalt, et näidata, kuidas sarnased motiivid erinevates peredel kasutuses olid.

Nii nagu teistel 20. sajandi esimesel kümnendil tikitud tekkidel on ka minu uuritavate tekkide tikandites näha lihulapäraseid komponeerimisvõtteid, mille näiteks võib tuua lillekimpude paigutamine lillepotti (Vunder 1992, lk 55). Lehevarred ja väädid on nõtked, pigem väiksemate lehtedega ning koloriit varieerub. Varasematel lapiliste nurkadega tekkidel on tikandid suletud lapi sisepiiridesse, ajajooksul hakkab tikand sealt välja ulatuma ja sirutub teki keskväljaku suunas.

Kui pruuttekide mustrid üldiselt on lillemotiividest ja lehestikust komponeeritud, siis minu uuritavatel tekkidel leidub erandlikke elemente, nagu näiteks sõõrid, mille piirjooni on rõhutatud ahelapistereaga. Varspistes väätide ja rootsude kasutus tikandites on samuti hästi mitmekesine.

Tikkimisel on kasutatud lisaks ühetoonilistele lõngadele ka koloriiti muutvaid tikkimislõngu. Rahvakeeli on nimetatud sellist lõnga ka *neolõngaks*, kuigi tegelikult on selle värvimise tehnoloogia teistsugune kui „päris“ neolõngadel, mis enne värvimist seotakse mõõdetud vahemaade tagant kõvasti kinni, nii et need kohad ei värvuks. Tikkimiseks mõeldud nn neolõnga värvides kastetakse lõng järkjärgult erinevasse värvivette; samuti võib värvida sama tooni piires lõnga tumedamast heledamaks. Nii saavutatakse ühe lõnga piires erinev koloriit ning sellise lõngaga tikkides jäävad motiivid ilmekad. Sellise koloriiti muutva lõngaga on uuritavatel tekkidel tikitud erinevad spiraalmotiivid, mis Muhu tekikompositsioonis on pigem erandlik nähtus ning olnud tekimoes mööduv. Väikeseõielisi lillekobaraid ning kibuvitsapungi leidub Muhu pruuttekide kompositsioonis samuti harvemini. Lilleõiekeste koloriit varieerub ja kroonlehti on arvult viis.

Tekiroosija Maria Luht Raegma külast on arvanud, et teiste tekkide pealt kavandit vaatavad rohkem algajad tikkijad ja tekkide *õmblemisega* vähem tegelevad käsitöölised. Kogenumad meistrid joonistavad mustri otse kangale (Kuigo 1972, lk 133). Taimi tikandeiks kavandades on mõistlik eelnevalt neid uurida ja läbi joonistada, värve lisada. Teki mustri kavandamine on kaasajal enam levinud kui varasemal ajal. Kaunilt ja huvitavalt komponeeritud teki tikandid on inspireerinud pruuteki tikkijaid minevikus ja teevad seda ka tänapäeval. Kuidas muidu seletada sarnaseid motiive erinevatest küladest pärit tekkidel.

Mind inspireerivad eelkõige julged värvid ning suurevormilised motiivid, mis on tikitud madalpistes. Vanaisalt kingituseks saadud pruuttekk kuulus tema emale.

2.1. Uuritavad pruuttekid

2.1.1. Lapiliste nurkadega Muhu pruuttekk, pärandvara

Mõõdud: 133 x150 cm.

Seisund: Teki parem pool on pleekinud. Esineb koikahjustusi.

Lugu: Pruutteki valmistamise kohta info puudub. Tekk kuulus minu vanavanaema Mariale (vaata lisa 1, foto 16), tema ja peiu laulatus toimus 1920. aasta kevadel Muhu-Hellamaa Peetruse ja Pauluse kirikus (EAÕK). Maria oli 27-aastane ning oma tulevase mehe teine naine.

Minu vanaisa (s.1931) sai oma emalt selle teki ning tema peres kasutati tekki Žiguli sõiduauto tagaistme kattena, peatugede jaoks lõigati augud teki sisse. Mina sain teki vanaisalt kingiks.

Tekki eristab teistest Muhu tekkidest omanäoline spiraalmotiiv, mille keskelt kasvab välja leht ning külgedelt leheväädid. Uurides Muhu-Hellamaa kiriku armulaua peekrit fotol, valdas äratundmisrõõm – üsna taoline motiiv on ka sellel. Kiriku tekstiilidelt võidi samuti tikandimotiive meelde jätta, õigeusu kirik on rikkalike tekstiilide ja esemete poolest tuntud. Õigeusu kirikutekstiilid on alguse saanud Bütsantsist, aegade jooksul läbi 1700 aasta on tekstiilid arenenud ning neilt kandub kaasa läbi ajaloo erinevad sümbolid. (M. Sepper 2019, lk 23).

Pühapäeval kirikus käies ning uhkeid esemeid vaadates võis lihtsale inimesele vägagi tekkida soov seda pühadust ka oma tähtsale pruuttekile tikkida. (Vaata Lisa , foto 16-18).

Materjal: Aluskanga koelõng ühekordne villane, lõimelõng ühekordne puuvillane, mis teki kohta on erandlik. Tikkimislõngad kahekordsed villased ning koloriiti muutvad (Muhu keeli *neolõngad*) lõngad.

Aluskanga tehnika: Kangas on telgedel kootud labases koes, pindpõimetehnikas, mille tulemusena on tekk *lapiline*: nurgad on kollased, küljed kiperoodsad ning keskosa roheline. Kahelaidne, kusjuures laiud on kokku õmmeldud eri värvi lõngadega ning ebaühtlaste

üleloomispistetega. Teki kangas on õhuke ning peen, pindpõimetehnikas ühenduskohad on ilusti ja sirgelt kootud. Teki otsmised servad on üks sentimeeter tagasi keeratud ning masinaga kinni õmmeldud.

Tikand: Madalpistetehnikas tikitud lehed, õied, spiraalmotiivid.

Lillmotiive on tikitud erinevalt. Suure õie (variant 1), mis on kaheksa kroonlehega, õielehtede tipud on pigem teravad, sisu on tikitud varspistes kaldega ning hiljem samamoodi välimine serv. Lõnga koloriit varieerub. Suure õie (variant 2), mis on seitsme kroonlehega, õielehtede tipud on kaarjad, sisu on tikitud varspistega kaldes ning sama korratud peegelpildis, hiljem tikitud madalpistes õie välimine kaar ning lõnga koloriit vaheldub. Väikesed õiekobarad, mis tekikompositsioonis rütmina ringjalt korduvad on valge-sinisetumesinise värviga ning koloriit vaheldub. Õied kinnituvad varre külge. Õite kroonlehtede arv on viis. Tikkimissuund seestpoolt väljapoole. Väikesed õied, mis kasvavad välja nurkades asetsevates kimpudes on samuti viiekroonlehelised ning kinnituvad varre külge. Värvilt on nad kiperoodsad ning õrnad lillad. Ringmotiivi ehk sõõri välimine piirdeserv on ahelpistes, õite südamed sõlmpistes. Ringist väljapoole on tikitud madalpistes tipud, sama pistega on tikitud ka väikesed viiekroonlehelised lilleõied. Pungad on tikitud madalpistes ja ilmestatud sõlmpistetega.

Varred, väädid on tikitud varspistes. Pikad väädid väikeste lehekestega: lehed on tikitud varpistes, pisteid lehe kohta kolm kuni viis. Lehtede värv varieerub, sisemine ring kiperootat värvi ning välimised lehed valget värvi.

Teki pahemal pool on näha tikkimislõngade sõlmimise kohad.

Kompositsioon: Tekki raamistab looklev varspistes tikitud väädi, kuhu kinnituvad südamekujulise südamikuga lilleõied, pungad, väikeseõielised lillekobarad. Õitel on kroonlehti viis, südamik ning varrega ühendav roots puudub. Nurgamotiivist kasvab ühest lilleõiest välja uus kolmeõieline lillekimp, millest omakorda kaheõieline lillekimp. Lilli ilmestavad suured ja lopsakad lehed, mis kinnituvad tugeva varpistes väädi külge. Kimpudest ulatuvad välja väikeste lehtedega väädid.

Teki külgedel on kummalgi pool sarvmotiiv, mille keskkohast kasvab välja teravatipuline leht ning külgedelt väädid. Kummagi sarve kohale asetub ringmotiiv. Sarvmotiivid on tikitud kaldega ning madalpistes. Teostus on väga korralik ja täpne.

Ühisjooned motiivides

Väikeste lehtedega varreväädid, spiraalmotiivid, väikeste õitega lillekobarad, ringmotiivid ahelpistes välisringiga.

Lapiliste nurkadega tekk, pahem pool. Värvid paremini näha.

Lapiliste nurkadega tekk, parem pool

Ringmotiiv ehk sõõr

Madalpistes lillemotiiv 1, suur sees ühekordne varspisterida kaldega

Tikand (õis) pahemalt küljelt

Pungad, lisandid sõlmpistes

Madalpistes lillemotiiv 2, suur sees peegeldatud varspistes kaldega rida.

Varspistes varred, väädid

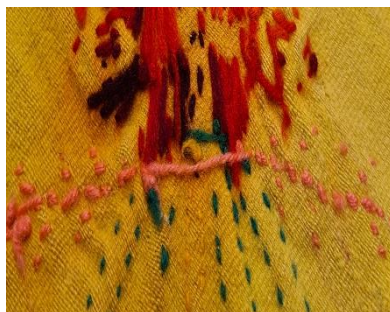

Väikeste lehtedega väädid, mille lehed tikitud kolme kuni viie varspistega. Õied kinnituvad varrele rootsuga.

Leheväärt, lehed tikitud linnusilmapistes

Leheväädi pahempool

Väikeste õitega lillekobarad (õielehti 5), õied ei kinnitu rootsule

Töö pahem pool

Spiraalmotiiv, töö pahem pool

Spiraalmotiiv töö paremalt poolelt.

Erinevad väädid varspistes

Spiraalmotiiv madalpistes

2.1.2. Eesti Vabaõhumuuseumi tekstiilikogus olev Muhu pruuttekk
EVM E 99:12

Mõõdud: 158 x171 cm

Seisund: Hea.

Lugu: Valmistamise aeg 1911-1912. Valmistaja Ots Julia (s. 1894), Paenase küla, Uuelu talu. Valmistas 17-18-aastasena. Kirjalike allikate järgi (Muhumaa – ajalugu, inimesed ja kohad, 2021) Paenase külast on teada Julia Ots (s. 1879) kunni talu. Abielu 1901. aastal.

Materjal: Koelõng ühekordne villane, lõimelõng linane. Tikkimislõngad kahekordsed villased ning koloriiti muutvad lõngad.

Aluskanga tehnika: Kanga on telgedel kootud labases koes linasele lõimele. Teki kanga kohta on materjal õhuke ja see on erandlik. Tekk on kahelaidne, keskelt kokku käsitsi õmmeldud üleloomispistetega, näha on kohati ka masinõmblust. Peale laidude kokku õmblemist on keskosa tikandiga kaetud.

Teki otsad on pahemalt poolelt musta villasest kangast ribaga kanditud ning masinõmblusega kinnitatud.

Tikand: Madalpistetehnikas tikitud lehed, õied, spiraalmotiivid. Varred, väädid varspistes. Ringmotiivi ehk sõõri välimine piirdeserv ahelpistes, õite südames sõlmpistet ei ole. Teki keskosa suure ringmotiivi siseriingil kaks varspistes rida ning linnusilmapistes okkad. Väädid väikeste lehtedega, mis õite juurest välja ulatuvad on tikitud erinevalt: väädi (variant 1) lehed tikitud madalpistes sarnaselt väikeste lilleõite kroonlehtedele, tikkimise suund seestpoolt väljapoole, koloriit muutub: välimised lehed valged, sisemised kiperoodsad.

Väädi (variant 2) lehed tikitud varspistes kaldega viis pistet.

Teki pahemal pool on näha tikkimislõngade sõlmimise kohad.

Kompositsioon: Teki keskosa raamib suur ringikujuline motiiv, millest kasvavad kummalegi poole kolm ringikujuliste õitega puud. Teki nurkades on peegelsümmeetriliselt asetsevad kimbud. Esineb erinevalt asetsevaid spiraalmotiive. Esineb väikeseõielisi lillekobaraid ning õielehti, mille kroonlehti arvuliselt varieeruvalt seitse või kaheksa. Pikad väikeste lehtedega väädid, mis kasvavad õitest välja. Spiraalmotiivid erinevalt kujundatud motiivides. Kompositsioonis on ka motiive, mida kasutatud silmkoeesemete tikandiga kaunistamisel: sukad, naiste vatid, kuid käesolevas töös neid ei käsitle.

Sarnase kompositsiooniga on ka Juliana Keinasti (s. 1894 Linnuse k., Muhu) tekid.

Ühisjooned motiivides

Väikeste lehtedega varreväädid, spiraalmotiivid, väikeste õitega lillekobarad, ringmotiivid ahelpistes välisringiga.

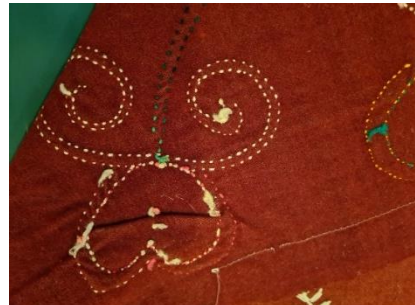
Tekk EVM E 99:12

Väiksemad lilleõied

Väät (variant 1), koloriit muutub

Spiraalmotiiv pahemalt poolt

Spiraalmotiivid erinevas
Kujunduses

Spiraalmotiiv, jätkatud

Ringimotiiv,
ahelpistes välimine serv

Väikesed lilleõied (7-8 kroonlehte)

Teki keskosa suur ringmotiiv.
Kaks varspistes ringi ning
linnusilmapistes okkad

Väät (variant 2), lehed varspistes,
5 pistet

Väädid, mille lehed madalpistes.
Sama piste ka väikestel õitel.

Väädid, erineva laiusega ja kaldega
madalpistes.

Lehevää suunaga alt üles,
lehed tikitud linnusilmapistes.

2.1.3. Hanila Muuseumi tekstiilikogus olev pruuttekk
HanM 1049 T655

Mõõdud: 135x150 cm

Seisund: hea

Lugu: Tekk kuulus käsitööõpetaja Emilie Kipperile ning arvatavasti on tikitud 20. sajandi algul Muhu saarel või Virtsus.

Materjal: Koelõng ühekordne villane, lõimelõng linane. Tikkimislõngad kahekordsed villased ning koloriiti muutvad. Teki aluskangas oranži tooni.

Aluskanga tehnika: Kangas on telgedel kootud labases villases koes linasele lõimele. Tekk on kahelaidne, keskelt kokku õmmeldud. Peale laidude kokku õmblemist on keskosa tikandiga kaetud. Tekile on kandiks lisatud heegeldatud pits.

Tikand: Väädid põimuvad omavahel ning on tikitud koloriiti muutva lõngaga. Spiraalmotiivi ei ole tikitud ühtlase tikkimispiste sammuga. Jämedama joone puhul on iga kahe piste tagant võetud suurem samm, mis jätab „sakilise“ mulje. Väädid lehekestega on tiktitud mitmevärvilisena, osadel sisu varspistes roosa ning välisring kallet hoides varspistega tikitud valget värvi. Mõned väädid on tikitud nii, et siseringi lehed ühte värvi ja välisringi lehed teist värvi. Lillepotist välja ulatuvad suureõielised motiivid on ümara

vormiga, madalpistes välisring ning lille südamik on varspistes kallet hoides tikitud ühte värvi lõngaga. Esineb ka väiksemaid vääte, mille lehed linnusilmapistes.

Kompositsioon: Teki nurkades on peegelsümmeetrias suured lillekimbud ning eriti omanäolised on lehed, millele tikitud väikesed ümmargused õied ning erinevas võtmes vääte lehekestega. Teki mõlemal pikemal küljel on kolm lillepott, milles kolm suureõielist lille ning erivärvi hundinuiad ning erinevas võtmes leheväädid. Lillepoti motiiv on enam iseloomulik Lääne-Eesti tekkidele. Teki kitsamatel külgedel mõlemal pool asub lopsakas suureõieline lehtedega kaunistatud motiiv, mis ühtlasi katab kokkuõmmeldud laidude õmblust. Teki keskosas on suur lopsaka väädiga taimornament, millest väänduvad läbi väiksemad väädiga ühendatud lill-ja lehtornamendid.

Ühisjooned motiivides

Väikeste lehtedega varreväädid, spiraalmotiivid, madalpistes ümara vormiga lillmotiiv, mille sisu tikitud varspistes.

Spiraalmotiiv

Nõtkema joonega valged spiraalmotiivid

Lillepott, erinevad väädid

Erinevad varred

Nurgamotiivi lopsakas vars

Erinevate pistetega väädid

Tikandi pahem pool

Heegeldatud servakant

2.1.4. Juliana Keinasti (s Randmets, 1894-1979) tekid

Tekid asuvad erakogus, neid ma füüsiliselt uurinud ei ole, vaid kirjeldan visuaalse vaatlemise põhjal raamatupiltide põhjal (Kabur, Pink, Meriste 2010, lk 364, 366).

Väike saanitekk

Foto: Kabur, Pink, Meriste 2010, lk 364)

Aluskanga tehnika: Kanga on telgedel kootud labases koes, kahelaidne. Lõim linane, koelõng villane. Teki aluskangas on *lapiline*: nurgad on roosad, küljed tumepunased ning keskosa oranž. Tekki ääristab kangast õmmeldud kant.

Kompositsioon: Teki nurkades olev motiivistik ulatub nurga piirjoontest välja, pikematel külgedel mõlemal pool peegelpildis motiiv. Teki lühemate külgede servas on samuti rikkalik motiivistik, mis katab tekilaiu õmbluse. Keskkompositsioon on teki mõõtmeid arvestades lopsakas ja rikkalik. Suure ringmotiivi nelja külge ulatuvad väiksemad motiivid. Tikkimiseks on kasutatud ka koloriiti muutvaid lõngu.

Pruuttekk

Foto: Kabur, Pink, Meriste 2010, lk 366

Lugu: Juliana Keinast (s Randmets, 1894-1979) sündis Linnuse külas. On õppinud Muhu meistrite Keskküla Maria ja Keskküla Ekateriina käest. Nemad omakorda käisid Lihula meistri Marie Mustkivi „käekirja“ uurimas. (Kabur, Pink, Meriste 2010, lk 364)

Kalju Konsin kirjutab Etnograafiamuuseumi aastaraamatu peatükis „Muhu tikitud rahvavaibad“, et Julia Keinast (s 1894) tikkis oma esimesed roositud pruuttekid juba 1911. aastal. Samuti saame lugeda, et J. Keinast käis Lihula meistri M. Mustkivi tikitud tekki uurimas. Selle teki olid tellinud meistilt Linnuse küla (Muhu) Rõtu vabadikukoha inimesed. Tekk oli tumedapõhjaline uhkete siniste lilledega. J. Keinast ütleb ka, et ta sai siidirätikutelt mustreid ning ka vanematelt tüdrukutelt, kes mõisates tööl käsid ning omakorda inspiratsiooni said ja tikanditesse selle tikkisid.

Saanitekki hoiab K. Veskimeister ning pruuttekk, mis kuulus E. Aljasele (Nautse k), hoiab H. Erik. (Kabur, Pink, Meriste 2010, lk 366)

Aluskanga tehnika: Tegemist on lapiliste nurkadega tekiga, mis on telgedel kootud. Nurgad kollased, ääred küljed roosad ning teki keskosa roheline. Tekk on ääristatud kitsa kangast kandiga.

Kompositsioon: Teki nurkades on peegelsümmeetrias sarnased kimbud ning need ulatuvad nurgapiiridest välja. Teki lühematel külgedel on sarnane motiivistik – kimpu seotud pikkade nõtkete leheväätide otsas erinevad taimornamendid, spiraalmotiivid. Teki pikematel külgedel on peegelpildis lopsakas motiivistik, milles uhked spiraalmotiivid, erinevad lehed ning taimed, isegi liblikad. Teki keskosas ilutseb suur erivärviline õis, mida ümbritsevad eri jämedusega väädid, millest omakorda kulgevad suured õied, spiraalmotiivid. Teostus on korrektne ja täpne.

Ühisjooned motiivides

Paremale ulatuv pung. Sõlmpistes
kaunistust ei ole.

Ümmargune ringmotiiv ja nõtked väädid
paremal üleval nurgas

Spiraalmotiiv

3. RÕIVAKOLLEKTSIOON „JUURKOOD“

Nii esiemade ajal kui ka kaasajal kannab inimese rõivastuses rolli mood. Rõivad on midagi, mida tänapäeval soetatakse vastavalt meeleolule, kampaania pakkumistele, kindlasti olukorrale, sündmusele, materjalile ja muudele valikutele toetudes. Rõivad väljendavad kandjat. Kuni 19. sajandini oli mood selgelt aristokraatide privileeg, tööstusrevolutsioon tegi massidele mõeldud moe majanduslikult võimalikuks. (M. Danesi & P. Perron. 2005, lk 125). Vahe taluinimese ja saksa välimuses seisnes lisaks rõiva materjalidele ja lõigetele ka näiteks peakattes. Kübarat ei tohtinud ükski talutütar pähe panna, kui ta polnud linnas koolis käinud ega osanud saksa keelt. Ei olnud hea toon, et inimene millegagi rahvahulgast silma torkab. Riidemoe ühtsust ja erinevuste vältimist oma välimuses võib pidada Eesti kogu 20.saj I poole iseloomulikuks jooneks (Pärdi 2017, lk 73).

Maarahvani jõudis linnamood aeglasemas tempos ning veel 20. sajandi algul sai naiste paikkondlikku kuuluvust ja staatust rõivaste järgi määrata (I. Tõnurist. 2003, lk 6). Nagu kaasajalgi jagunesid rõivad argirõivasteks, mis varasemal ajal tähendas töö tegemise rõivast ning puhtaid rõivaid peole minekuks. Talurahva tööpäeval lõppes laupäevaga, pühapäeval tööd ei tehtud. Pühapäeval käidi puhaste riietega kirikus. (ibid, lk 75)

21. sajandil on paikkondlikud rõivastumise kokkulepped kandja enda otsustada, see tähendab, et naisterahvas võib kanda endale meelepäraseid rõivaid, peakatteid, aksessuaare. Kui tegemist on rahvarõivaga, siis tuleb järgida peakatte ja põlle puhul, kas oled abielus või mitte ning igaüks võib kanda vabalt selle kihelkonna rahvarõivaid, mis talle meeldivad, ei pea olema seal piirkonnast pärit.

Rõivad on inimesiku visuaalne väljendus, rõivad ja inimene käivad kokku. Kui pole inimest pole ka rõivaid vaja. Kui poleks rõivaid, oleks inimene katmata (Lönngqvist 1979:93).

Oma kollektsiooni rõivaesemeid luues arutlesin selle üle, et kui enda vanavanaema Maria pruutteki tikandimotiive rõivastele kannan ning neid Muhu ornamentidega kaunistan, toon rõivakandja Muhu pärandile lähemale. Kolleksioon on loodud enda suguvõsa erineva põlvkonna naistele, kelledeks on viis eri vanuses naist ning endale valmistasin kaks komplekti. Vanuselt kõige vanem on Alma (sünd.1932), järgnevad tema tütreid ning tütetütred. Naised ei pea pruutteki traditsioonist lugu ning nagu tänapäeva kaasaja naised mujalgi ei pea nad ka abiellumist tähtsaks. Nad on muhulaste järeltulijad, aga nad ei pea seda oluliseks. Siiski kultuuri sünnitakse, selles kasvatakse ning arvatavasti isik ei suudaks ilma selleta ellu jääda. (D & P. 2005. Lk 9). Inimene püüab elus määratleda oma kohta ja suhet maailmaga argitasandil just nimelt uskumuste abil. (Ibid. Lk 146). Kui omistada tikandimotiividele maagilist tähendust, mõjuks see kaasaja inimesele põnevamana. Uurisin viite pruuttekki ning nende tikandimotiivide ühisjooni, sain teada, kuidas teised meistrid on neid tikkinud ja värve valinud, samuti pisteid teostanud. Seejärel valisin peamiseks inspiratsiooni allikaks enda pärandteki ja valisin sealt meelepärased motiivid ning nagu Muhus kombeks lisasin ka omalpoolt nüansse juurde.

Minu kollektsiooni rõivakomplekti tähtsaim rõivaese on **juurdevise**, mis on väljamõeldud sõna ja mis on kaunistatud värvikirevate ja vägagi edevate tikanditega ning on õlgu kattev või puusade ümber olev kehakate. Mõnel päeval on kandjal tuju rohkem rõivastega välja paista, teisel vähem. Seetõttu kavandasin juurdeviske kahtepidi kantavaks. Kandjal on valikuvõimalus, kas jätta tikand sissepoole või kanda rõivast nii, et tikand jääb väljapoole. Rõivakomplekte on kollektsioonis kokku viis. Rõivaid iseloomustavad laiad värvlid, alates 6 cm. Igale naisele valmis just temale sobivas toonis juurdevise ning selle pikkus ning lõige varieerub.

Juurdevisetele tikitud motiivid on lihtsad ning arvesse on võetud rõiva proportsioone.

Kui teki kompositsioonis on alati nurgamotiivid, külgede motiivistik ning rikkalik keskväljaku kompositsioon, siis rõiva puhul sellist eesmärki ei seadnud.

Juurdevisete kangad on villased vabrikukangad. Kasutatud on ka uuskasutus-kaupluste kangaid, mis eelnevalt pestud ning viimistletud. Tikkimiseks kasutan kahekordseid villaseid lõngu, mis on poest ostetud ning koloriiti vahetavad lõngad olen ise kodus värvanud.

Kollektsiooni luues on algusest peale olnud iga komplekti keskmeks inimene, kellele see valmistatakse. Olen arvesse võtnud keha tüüpi, silmade- ja juuste värvi, eluviisi ja

temperamenti. Tulevikus soovin samuti luua vajadusepõhiselt, mis tähendab, et kui on klient, siis valmistada temale kokkulepitud ja sobivas toonis rõivad, mida kantakse rõõmuga ja kaua. See eeldab küll enamat suhtlemist ja kontaktikordi kliendiga, aga kuna käsitöö on aeganõudev ja pühendumist vajav töö, siis on õige kaasata klienti algusest peale protsessi.

Minu rõivakollektsiooni õmblemise ja konstrueerimise osa teostas Gitta Truus, kes on lõpetanud Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia ning omab eelnevat kogemust ning Vilve Jürisson, kes omab pikka staaži rahvarõivaste valmistamisel. Koostöö hea õmblejaga on väga oluline! Minu kanda jäi kõik muu: kangaste hankimine (vajadusel värvimine, läbipesemine), kavandamine ja tikkimine peale juurdevisete väljalõikamist ning enne kokkuõmblemist.

3.1 Alma komplekt

Vanaemale kavandatud rõivakomplekti kuuluvad pluus, villasest kangast tikanditega kaunistatud varrukatega juurdevise, mis kinnitub eest ilunööpidega ja püksid. Tikandid on varrukatele kavandatud nii, et suured lillemotiivid paigutuvad käe veenidele, kallistades jäävad lilled vanaema ja tema kallistuse vahele. Pluusi ja juurdeviske kangas on ostetud uuskasutus-kauplusest, ning varrukate kangas on täisvillane valge, mis kodus värvitud oranžiks ning ääristatud kandiga (õiget Muhu oranži tooni villast kangast liigub kaubanduses väga harva, seega pidin ise värvima). Pluusi kaelust ning varruka servi kaunistavad valgest kangast väikesed satsid, need kumavad juurdeviske varruka alt välja. Varrukad on kolmveerand pikkusega. Rõivakomplekti täiendavad klaashelmed. Pükste värvliosas on tunnel pingutusnööriga. Kuna Alma on juba kõrges eas, siis tema pükste värvel ei ole keskkoha järgiv ning lai nagu teistel kollektsiooni rõivastel. Pükste kangas on täisvillane, väga kvaliteetne vabrikukangas.

Õmblemine. Juurdevise üldiselt on lihtsa lõikega. Kangatükist veerand murtakse kokku, kinnitatakse käeaugukaarte kokkupuutekohad. Kaelaangu kaart sisse lõigates tuleb järgida konkreetse inimese mõõte. Enamasti on juurdevise kahtepidi kantav. Pealis-ja voodrikangas on kumbki villasest materjalist.

Vanaema juurdeviske kavandamisel lähtusin sellest, et eakam inimene soovib rõivast, mis eest kaetud, et oleks soe.

Vaata Lisa 2 kavand 1

Tikandimotiivid pärandtekilt:

Väikeseõielised lillekobarad, mille koloriit varieerub, õielehti viis ning lisasin sõlmpistes südamikule ning õied kinnituvad rootsuga varrele.

Suur lillemotiiv, südamikuleks südagemotiiv. Oma töös ääristasin lille väliskontuurid ning südamikule varspistetikandiga, mis rõhutab õit ning muudab üldpilti huvitavamaks.

Pungad olen tikkinud koloriiti muutva lõngaga ning nagu minu pärandtekil, nii ka kollektsiooniesemetel on pungades sõlmpistes efektid.

Tulemus on lihtne ja pigem tagasihoidlik.

Ümmargune motiiv

Südamekujulise
sisuga lillemotiiv

Väikeseõielised lillekobarad

3.2 Ilme komplekt

Enna komplekt koosneb kõrge värvliga pikkadest pükstest, pluusist ning juurdeviskest, mis kinnitatakse eest haagiga. Tegemist on vabaaja rõivastega. Juurdevise on kahtepidi kantav. Pealmine kangas on villane toimselt kootud vabrikukangas, vooder villase-puuvillase segu, paksem reljeefse mustriga, naturaalne valge kangas.

Esiosa kinnitub õlgade ümber omavahel haagiga, seljale langev kangas on lopsaka tikandiga kaetud. Sellise lõikega kehakate on väga mugav ning võimaldab füüsiliselt aktiivselt liigutada. Pluus on avara lõikega, pikkade varrukatega, mille servi kaunistavad eri värvi kangast satsid. Kangas on peenvillane ning ostetud uuskasutus-kauplusest.

Püksid on kõrge värvliga, nõõbitavad ja küljelt lukuga. Kangas on peenvillane ning samuti uuskasutus-kauplusest. Kanga miinuseks on kerge kortsumine. Rõivakomplekti kaunistab üherealine läbipaistvate helmestega kee.

Vaata Lisa 2 kavand 2

Tikandimotiivid pärandtekilt:

Suured õied, mille tikkimist alustatakse välimisest ringist sisemuse poole. Esmalt tikitakse kallet järgides õiekaared ning hiljem tikitakse varspistes sisse püstjad sisud. Õie südamikud

on sõlmpistes. Väikesed õied on viie õielehelised ning linnusilmapistes tikitud, koloriit vaheldub. Pikad väikeste lehtedega väädid on varspistes ning koloriit vaheldub.

Südamekujulise sisuga
lillmotiiv

Väädid varpistes
lehekestega

Ringmotiiv

3.3 Mirja komplekt

Tädile kavandasin kleidi ning eest keskkoha rõhutava kinnisega juurdeviske.

Kleidil on külgedel kaunistuseks voldid. Juurdevise on kahtepidi kantav ning eest kinnitatav. Lõikelt on Mirja juurdevise seljaosalt pikk sirge. Nii pealis- kui voodrikangas on villased.

Kleidi kangas on villase ja sünteetilise segu, ostetud uuskasutus-kauplusest, voodrikanga materjal on viskoos. Varrukad on kolmveerand pikkusega ning kanditud, samuti kaelus. Komplekti kaunistab üherealine läbipaistvate helmestega kee.

Vaata Lisa 2kavand 3

Tikandimotiivid pärandtekilt:

Pungad, väädid, suured õied südamekujulise sisuga. Kasutatud rohkelt koloriiti muutvaid lõngu.

Ümmargune motiiv

Pungad

Lillmotiiv

lehtmotiiv

3.3 Kristeli komplekt

Õe komplekt on pidulik. Juurdevise on pikk ning kahtepidi kantav ja eest keskkohast kinnitatav. Juurdevise on villasest kalevist, vooder reljeefse mustripinnaga villasegune beež kangas. Juurdevise on kahtepidi kantav ning eest vööga seotav, mis on juurdeviske külge kinnitatud. Esitükid on kaarjad. Komplekti kuulub kleit. Kleidi kangas on villane krepp, vooder viskoos ning varrukate ja kaeluse osa kaunistab satsiline serv. Aksessuaariks on kaherealine helmekee. Kangad on vabrikukangad, villane kalev ostetud uuskasutus-kauplusest.

Vaata Lisa 2 kavand 4

Tikandimotiivid pärandtekilt:

Väikesed õiekobarad, suured südagemotiiviga lilleõied, väikeste lehtedega väädid, suured lehed tugeva varspistes väädi küljes.

Tikandimotiive olen rõhutanud varspistes ääristustega.

Varred väädid põimuvad üksteisest läbi.

Teravatipuline lillemotiiv,
varspistes südamik

Ümarate vormidega
lillemotiiv

Ringmotiiv

Väiksemad varspistes
väädid lehekestega,
väiksed õied

Lillemotiiv

Väiksed lillekobarad

3.4. Kätli komplektid

Valmistasin endale kaks komplekti, et lükata ümber ütlus „kingsepal pole kingi“.

Esimene komplekt koosneb seelikust, pluusist ning kahtepidi kantavast kollase-rohelisest juurdeviskest, mille esitükid on kaarjad ning seljaosa alt *nipiga*. Kangad on peamiselt ostetud uuskasutus-kauplusest ning seelikut kaunistab Muhu vöö, mille pandla valmistajaks oli Kristjan Sisa ning nahkrihma valmistajaks Sirje Tüür. Pluusi kaelus ja varrukad kanditud. Seelik ulatub põlve alla ning on villasest kangast, küljepealt kinnitusega ning taskuga, kõrge keskkoha järgiv värvel.

Teine komplekt koosneb kahest juurdeviskest ja kleidist. Jahedama ilma puhul on mugav ümber puusade kinnituv juurdevise lisada. Komplekti kaunistab Muhu vöö. Kangad on ostetud uuskasutus-kauplusest.

Vaata kavandeid Lisa 2 kavand 5, 6

Tikandimotiivid pärandtekilt:

Spiraalmotiiv on tikitud *kallet* järgides koloriiti muutva lõngaga, motiiv paikneb tagurpidi. Motiivide välisservad on varspistega rõhutatud. Väiksemad õiekobarad. Pungad. Väikeste lehtedega väädid.

Ringmotiiv

Erinevad õied

Spiraalmotiiv, väikesed õied

Motiivid on tikitud erineva koloriidiga vastavalt juurdeviske põhitoonile ning kaunistusdetailidele.

KOKKUVÕTE

Käesolevas lõputöös uurisin ja kirjeldasin Muhi madalpistetikandit pruuttekidel ning kasutasin saadud teavet rõivakollektsiooni loomiseks ning juurdevisete kaunistamiseks uuritud tekkide tikanditega. Minu kollektsiooni nimi Juurkood on väljamõeldud sõna ning minu jaoks tähendab see sidet paigaga, kust on pärit minu esivanemad. Mida rohkem me oma juuri mäletame ja uurime, seda rohkem taipame, miks meile midagi eriti omane on, kuna tänapäeva inimestena me ise pole enam sirgunud kogukondades, kus traditsioonid oleksid igapäevane rutiin, mille põhjal kujunevad arusaamad, väärtused, hoiakud. Nimetus Juurkood on minu kollektsiooni kandjatele vihjeks pärinemisele, mida väärtustada ja esile tõsta.

Lõputöö eesmärgiks oli kirjeldada madalpiste tikandit ning ühisjooni kompositsioonis valitud ajalooliste Muhi pruuttekide põhjal. Loovpraktilises osas valmis rõivakollektsioon. Komplektide saajatena on esindatud kolm põlvkonda, mina ise kaasa arvatud. Seda kollektsiooni ärgitas tegema probleem, kuidas jagada perekondlikku pärandit, kui pärandatavat eset – antud juhul pruuttekki - on vaid üks ese mitmete pärijate kohta.

Rõivakomplektide peamine ese on juurdevise, õmber õlgade või puusade kinnitub rõivaese, mis on kaunistatud madalpistes tikandiga. Kasutasin kollektsiooni loomiseks ainult enda esiema Maria pruuttekki, kuid nelja teist tekki vaatlesin ja võrdlesin lähemalt, et näidata, kuidas sarnased motiivid erinevates peredel kasutuses olid. Muhi pruutteki kompositsioonis on enamasti kindel ornamentide paigutus: nurkades, keskosas ning otstes ja pikemates külgedes. Kollektiooni peamisele rõivale – juurdeviskele – ei plaaninud kogu teki kompositsiooni mahutada, tegin meelepärase valiku motiividest, ning arvestasin ka sellega, et tekkide tikandi motiivid on võrreldes rõivastele tikitavate motiividega oluliselt suuremad.

Pruuttekide valmistamine on läbi aegade olnud kindlate traditsioonidega seotud tegevus.

Lõputöös käsitlesin pruuttekki kui pärandvara, millega algselt kaasnesid teatud kindlad traditsioonid ja kombestik. Arutlesin, kas erakogudes asuvate pruuttekide tikandeid on eetiline kasutada võõraste inimeste rõivaste kaunistamiseks ja käsitleda neid toodetena. Samuti arutlesin, kas pruuttekk, mis algselt oli kaasavara ja mida põlvest põlve pärandatakse, on kaasavara, pärandvara või vanavara.

Arutluse tulemusena arvan, et täieliku koopiana ei ole sobilik esivanemate pidulikke esemeid müügitoodetena käsitleda. Samas võib neid kasutada inspiratsiooniallikatena küll, sest nii jätkuvad motiivid, värvid, käsitöötehnika. Käesolevat rõivakollektsiooni kavandades ja valmistades kasutasin vabrikukangaid juurdeviske aluskangaks. Tulevikus on võimalus ajaloolisi tekke eeskujuks võttes telgedel kududa ise rõivakangas.

Arvan, et rõivakollektsiooni loomine pärandtekki inspiratsiooni allikaks võttes ja kaasates enda suguvõsa naisi, kes on „linnastunud“ ning ei pea tähtsaks traditsioonilist käsitööd ning enda päritolu on eesmärgipäraselt lõpule viidud. Olen pärandvara jaotanud ning käsitööna valminud esemete tähtsust ja eeskuju edasi kandnud.

KASUTATUD ALLIKAD

- Bogatõrjov, P. 1971 [1937]. The Functions of Folk Costume in Moravian Slovakia. *Approaches to Semiotics*, 5. The Hague, Paris: Mouton, lk 33-121.
- Danesi, M. & Perron, P. 2005. *Kultuuride analüüs*. Tallinn: Kirjastus Valgus.
- Hoppal, M. 2008. *Etnosemiootika*. Tartu: EKM Teaduskirjastus.
- Järvesalu, I. 2001. *Muhu meistrid I*, Kuressaare: G. Trükk OÜ.
- Järvesalu, I. 2001. *Muhu meistrid II*, Kuressaare: G. Trükk OÜ
- Kabur, A. & Pink, A. 2010. *Meite Muhu Mustrid*. Türi: Saara Kirjastus.
- Konsin, K. 1981. *Muhu tikitud rahvavaibad*. – Rmt: *Etnograafiamuuseumi aastaraamat XXXII*. Tallinn: Valgus.
- Kuigo, E. 1972. *Lilltikand Eestsi Rahvakunstis 19.saj lõpul ja 20. saj algupoolel*. Tallinn: Valgus.
- Laasberg, R. 2000. *Elu märgid: Tekstiil ja loodus*. – Rmt: *Tekst ja Loodus*. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.
- Lönnqvist, Bo 1979. *Symbolic Values in Clothing – Ethnologia Scandinavica. A Journal for Nordic Ethnology*, lk 92-105.
- Manninen, I. 2017 [1927]. *Eesti rahvariiete ajalugu*. Tallinn: Eesti Rahva Muuseum.
- Pärdi, H. 2017. *Eesti argielu teekond moodsasse maailma*. Kirjastus Tänapäev.
- Rullingo, A. 2001. *Muhumaa. Loodus. Aeg. Inimene*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Saarkoppel-Kruuser, K. 2019. *Muhu lillkirjalise teki tikkimine meister Meeli Oidekivi pilgu läbi*. [Seminaritöö]. Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia. Viljandi.
- Sepper, M. 2019. *Õigeusu kirikutekstiilide sümbolika, vanus ja tehnoloogia Lääne-Eesti ja Tallinna kirikute näitel* [Magistritöö]. Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia. Viljandi.
- Vunder, E. 1992. *Eesti rahvapärane taimornament tikandis*. Tallinn: Kirjastus Kunst.

Võti, T. 1984. Talutoa sisustus. – Rmt: Eesti NSV Riiklik Etnograafiamuuseum. Eesti Rahvakunst IV. Tallinn: Kunst.

VEEBI- JA ESEMELISED ALLIKAD

Kuninglikud väravad, Muhu Hellamaa Apostliku-Õigeusu kirik, Eesti Muuseumide Veebivärv. [Eesti muuseumide veebivärv - Muhu-Hellamaa apostliku-õigeusu kirik: ikoonid kuninglikul v... \(muisee.ee\)](#), (17.05.2021).

Pruutkirst JSM 683 E 1236. Muhu Muuseum, Eesti Muuseumide Veebivärv. [Eesti muuseumide veebivärv - kirst; pruutkirst; sammaskonstruksiooniga \(135x80x110cm\) \(muisee.ee\)](#), (16.05.2021).

Pulmatekk ERM 564:172. Eesti Rahva Muuseum, Eesti Muuseumide Veebivärv. [Eesti muuseumide veebivärv - vaip,pulmatekk \(muisee.ee\)](#), (16.05.2021).

[Pärimisõiguslikud toimingud | Notarite Koda](#), (16.05.2021).

Rehepapp, Ü. Muhumaa – Ajalugu, inimesed ja kohad. [Muhumaa - ajalugu, inimesed ja kohad \(rehepapp.com\)](#), (16.05.2021).

Tekk E 270:1. Eesti Vabaõhumuuseum SA, Eesti Muuseumide Veebivärv. [Eesti muuseumide veebivärv - Tekk \(muisee.ee\)](#), (16.05.2021).

Vaip ERM A 681:167. Eesti Rahva Muuseum, Eesti Muuseumide Veebivärv. [Eesti muuseumide veebivärv - vaip \(muisee.ee\)](#), (16.05.2021).

Vaip ERM 681:106. Eesti Rahva Muuseum, Eesti Muuseumide Veebivärv. [Eesti muuseumide veebivärv - vaip \(muisee.ee\)](#), (16.05.2021).

Muhu-Hellamaa apostliku-õigeusu kirik: karikas. Hõbe, kullatud. Moskva, 1850.a.

[Eesti muuseumide veebivärv - Muhu-Hellamaa apostliku-õigeusu kirik: karikas. Hõbe, kullat... \(muisee.ee\)](#), (17.05.2021).

LISAD

LISA 1 Ajaloolist tausta illustreeriv fotomaterjal

Foto 1, erakogu tekk, Muhu

Foto 2, tekk HanM 1049 T655, Muhu

Foto 3, tekk EVM E 99:12, Muhu

Foto 4, tekk erakogu, J. Randmets, Muhu

Foto 5, saanitek, erakogu, J. Randmets
Muhu

Foto 6, pruutkirst, ERM Fk 1 260:133.
Valmistaja Muhu Kallaste k Matvei
Kindel. Iseloomulik südamekujuline
kaunistus kaanel.

Foto 7, pruutkirst võtmega, erakogu, Muhu
Foto Kätli Saarkoppel-Kruuser

Foto 8, Keisri pildid kirstu kaane sees.
Foto Kätli Saarkoppel-Kruuser

Foto 9-10, erakogu, Muhu.
Foto R. Saksakulm.
Olulistel hetkedel nagu pildistamine seati
tikitud tekk taustaks.

Foto 11-12, erakogu, Muhu.
Foto R. Saksakulm.
Olulistel hetkedel nagu pildistamine seati
tikitud tekk taustaks.

Foto 13, erakogu, sidepistetikandi tekk, Sirje Tüür, Muhu

Foto 14, erakogu, sidepistetikand, Sirje Tüür, Muhu

Foto 15, lapiliste nurkadega tekk, kesväljakul pindpõimes motiivid EVM N 224:27, Muhu

Foto 16, erakogu, vanavanaema Maria Saarkoppel (s. Nukk) (1893-1978)

Foto 17, Hellamaa kiriku armulaua karikas
SM F 3699:27F

Foto 18, Hellamaa kiriku armulaua karikas
SM F 3699:27F

Foto 19, Hellamaa kiriku kroonlühter SM
F 3699:17F

LISA 2 Kavandid 1-6

Kavand 1, Alma komplett

Kavand 2, Ilme komplett

Kavand 3, Mirja komplekt

Kavand 4, Kristeli komplekt

Kavand 5, Kätli komplekt 1

Kavand 6, Kätli komplekt 2

LISA 3 Valmiskomplektid

Foto 18, ema komplekti juurdevise

Foto 19, ema komplekt

Foto 20, tädi komplekt eest

Foto 21, tädi komplekt tagant

Foto 22, minu komplekt 1 tagant

Foto 23, minu komplekt 1 eest

Foto 24, komplekt pükstega

Foto 25, komplekt pükstega

Foto 26, minu komplekt 2 tagant

Foto 27, minu komplekt 2 tagant

Valmiskomplektid on pildistatud Muhu Muuseumis, fotograaf Sandra Urvak.

Modellid: Ilme, Mirja, Kristel, Kätli.

Vanaema Alma ei saanud seoses koroona kriisiga modelliks tula.

SUMMARY

In this thesis Muhu bridal blanket in the new form: collection “Juurkood” I researched and described the usage of low-stitch embroidery on Muhu bridal blankets, used the received information to create a clothing collection and decorated garments with the embroideries from the studied blankets. The name of my collection, Juurkood, is a fictional word and for me it means a connection to the place where my ancestors came from. The more we explore and remember our roots, the more we understand why something is so very inherent for us. Because as modern people we have no longer been raised in communities, where traditions are a daily routine – a routine, that would be the basis of our understandings, values and attitudes. The name Juurkood is a subtle hint of origin for the wearers of my collection, pointing out our origin, which we all should value and point out.

The main aim of the thesis was to describe low-stitch embroidery and it’s common features with the historical Muhu bridal blankets selected for the composition. In the creative practical part, the clothing collection was made. Three generations, including myself, are represented as recipients of the sets made. This collection was prompted by the problem of how to divide the family heritage, if the object which is to be inherited - in this case the bridal blanket - is only one to be divided between multiple heirs.

The main item of the collection is „juurdevise“, a garment, which is attached around the shoulders or hips, decorated with low-stitch embroidery.

I used only one, my ancestor Maria's bridal blanket, to create this collection, but I looked at and compared other four blankets more closely to show how similar motifs were used by different families. The composition of the Muhu bridal blanket usually has a certain arrangement of ornaments: in the corners, in the middle part and also at the ends and longer sides. On the main garment of the collection – juurdevise- I did not plan to accommodate the entire composition of the blanket. I made a selection of different motives and also took

into consideration that the motifs on the blankets are significantly larger than the motifs embroidered on garments.

The making of bridal blankets has always been an activity associated with certain traditions. In my thesis, I considered the bridal blanket as a heritage, which was initially accompanied by certain traditions and customs.

I discussed whether it is ethical to use the different embroidery on bridal blankets in private collections to decorate strangers' clothing and treat them as products. I also discussed whether the bridal blanket, which was originally a dowry and which is passed down from generation to generation, is actually a dowry, an inheritance or an antiquity.

As a result of the discussion, I do not think it is appropriate to make a complete copy of our ancestral festive items. But, at the same time, they can be used as sources of inspiration, because this is how motifs, colors and handicrafts are passed on to the future generations. When designing and making this collection I used factory fabrics for the underlay for garments. In the future, it will be possible to weave a garment fabric on the loom, following the example of historical origins.

I think that the creation of this clothing collection, taking the heritage as a source of inspiration and involving women from my own family, who have been "urbanized" and do not value traditional handicrafts or their own origins, has been purposefully completed. I have distributed our heritage and passed on the importance and example of handcrafted objects.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kätli Saarkoppel-Kruuser

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

MUHU PRUUTTEKK UUES KUUES: KOLLEKTSIOON „JUURKOOD“

mille juhendaja on Kristi Jõeste

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kätli Saarkoppel-Kruuser

18.05.2021